

Bożena Pawłowska

Państwowa Akademia Nauk Stosowanych im. ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu
carissimakdzj@gmail.com

RODZICE WOBEC WYZWAŃ WYCHOWAWCZYCH POKOLENIA IGENERSÓW

PARENTS TOWARDS THE UPBRINGING CHALLENGES OF THE IGENERS GENERATION

Abstrakt: Niniejszy artykuł skupia się wokół problemu różnych wyzwań wychowawczych pokolenia igenersów, przed którymi stają od kilku lat rodzice. Problem jest społecznie aktualny i coraz bardziej rozległy na skalę światową. Jednym z nich jest powszechne uzależnienie od mediów IT, które dotyka młodzież, dzieci w wieku przedszkolnym, jak i przybyłe do Polski w ostatnim czasie dzieci z Ukrainy. Ponadto zaprezentowano przeprowadzone wyniki badań wśród nauczycieli i rodziców na temat mediów IT oraz ich wpływu na dzieci. Często rodzice nie są do końca świadomi istniejących zagrożeń ze strony mediów cyfrowych. Dlatego tak ważne jest ukazywanie im i uświadamianie realnego zjawiska.

Słowa kluczowe: wychowanie, Internet, igenersi

Abstract: This article focuses on the problem of various upbringing challenges of the igeners generation, which parents have been facing for several years. The problem is socially current and increasingly widespread on a global scale. One of them is widespread addiction to IT media, which affects young people, preschool children, as well as children from Ukraine who have recently arrived in Poland. In addition, the results of research conducted among teachers and parents about IT media and their impact on children were presented. Often

parents are not fully aware of the existing threats of digital media. That is why it's so important to show them and make them aware of the real phenomenon.

Keywords: upbringing, Internet, igeners

Wprowadzenie

W kontekście napływu do naszych szkół i przedszkoli dzieci uchodźców wojennych z Ukrainy, warto dokładniej poznać i przeanalizować te warunki i czynniki, które mogą mieć istotny wpływ na przebieg procesu ich adaptacji do życia na emigracji oraz integracji z polskimi rówieśnikami w procesie wychowania. Polska i Ukraina to dzisiaj kraje różniące się istotnie m.in. poziomem i jakością życia swoich obywateli. Wskaźnik HDI dla Polski wynosi aktualnie 34, a dla Ukrainy 74. Wśród wielu różnic społecznych ważną jest w aspekcie edukacji, skala i poziom informatyzacji życia codziennego, popularność, jakość i dostępność technologii IT – urzędzeń z dostępem do Internetu. Dzieci uchodźców trafiają dzisiaj do naszych placówek oświatowych, które pod żadnym względem nie są instytucjami idealnymi, wolnymi od rozmaitych problemów, kłopotów, niedoskonałości. Przeciwnie, przed rodzimą edukacją od lat piętrzy się wiele trudności natury wychowawczej, dydaktycznej, organizacyjnej. Groźne społecznie zjawiska takie jak przemoc, agresja, marginalizacja i wykluczanie, a także uzależnienia nie należą tu do rzadkości. Stosunkowo nowym problemem i zarazem wyzwaniem, znanym wcześniej nauczycielom oraz rodzicom w wysokorozwiniętych krajach Europy Zachodniej, stało się zagrożenie coraz młodszych roczników wychowanków uzależnieniem od urzędzeń umożliwiających szybki, swobodny, nieograniczony dostęp do sieci internetowej. Obecnie nie wiemy zbyt dokładnie w jakim stopniu dzieci uchodźców oraz ich rodzice – głównie matki – są świadome niebezpieczeństw, jakie niesie spontaniczne, niekontrolowane użytkowanie smartfonów, tabletów, laptopów, których posiadanie przez coraz młodsze dzieci w Polsce – państwie zaliczanym do tzw. wysokorozwiniętych – jest już tak powszechne, że stało się obowiązującą normą życia społecznego we wszystkich środowiskach. Dzięki wielu badaniom naukowym znamy coraz pełniej poziom tej świadomości u rodziców i nauczycieli naszych dzieci. Ich wyniki pozwalają mieć uzasadnioną nadzieję, że ich postawy wobec rozpoznanych zagrożeń przyczynią się istotnie do ograniczenia negatywnych skutków zarówno wśród polskich, jak i ukraińskich dzieci, podatnych na rozmaite nie zawsze pozytywne wpływy rówieśników.

Postęp technologiczny, a rozwój dzieci

Współczesny człowiek w dobie dynamicznego rozwoju technologii IT, która stała się już nieodłączną częścią życia, żyje szybko i intensywnie. Oferuje ona wiele możliwości, takich jak mobilne załatwianie spraw, nieograniczone komunikowanie się z osobą nawet na końcu świata czy pogłębianie i zdobywanie nowej wiedzy. Media IT tworzą zupełnie inny, nowy język pokolenia igenersów, zwanego również pokolenia ze spuszczoną głową (Nowicka-Franczak, 2020), a ich potencjał przejawia się w tym, że środowisko cyfrowe staje się dla jego użytkownika bardziej socjalizacyjne niż rodzina czy szkoła.

Korzystanie przez dzieci z mediów IT, do których zazwyczaj mają nieskrępowany dostęp z powodu wielu obowiązków rodziców, wypełnia znaczną część wolnego czasu również przedszkolakom. Potrafią one umiejętnie posługiwać się tabletem czy smartfonem, coraz rzadziej patrząc na leżące obok nich kolorowe misie, samochody czy klocki. Obserwacja realiów życia społeczeństwa dowodzi, że zmiany pokoleniowe dokonują się coraz szybciej, co 15 lat, a nie jak wcześniej, co 20–25 lat. Ilustruje to poniższa tabela.

Tabela 1. Roczniki i pokolenia

Lata	Pokolenie
1965–1979	X
1980–1994	Y
1995–2009	Z
od 2010 r.	α , C generacja lub i Generacja

Źródło: opracowanie własne na podstawie „Wiedzy i życia”, nr 7, 2020, s. 66–69.

Dynamizm rozwoju każdego dziecka ujawnia się najbardziej w pierwszych latach jego życia. Jest to niezwykle ważny i kluczowy czas, w którym zachodzą zmiany w wielu sferach osobowości – fizycznej, emocjonalnej, umysłowej, komunikacyjnej czy społecznej.

Jeszcze nie tak dawno, bo kilkanaście lat temu, zupełnie inaczej wyglądało życie przedszkolaków. Dzieci częściej bawiły się klockami, więcej rysowały i spędzały dużo czasu aktywnie na świeżym powietrzu zwykle w relacji z inną osobą. Obecnie siedząc w pokoju i przesuwając palcem po małym ekranie smartfona, są zdecydowanie mniej aktywne fizycznie, mniej nawiązują też bezpośrednich kontaktów społecznych, a ich mózg zmuszany jest do ciągłego odbierania nadmiaru dynamicznie zmieniających się obrazów. Zdaniem specjalistów istnieje duże prawdopodobieństwo, że mózg takich dzieci nie rozwinie się prawidłowo – pewne jego rejony nie wykształcą się właściwie (Sikorska, 2010).

Używanie przez dzieci przedszkolne urządzeń mobilnych staje się coraz bardziej popularne. Rodzice pozwalają im korzystać z laptopów, smartfonów czy tabletów z dostępem do internetu. Korzystanie z urządzeń mobilnych przez przedszkolaki w okresie intensywnego ich rozwoju, może przyczynić się do wielu zaburzeń, w tym zdrowia psychicznego i somatycznego (Gruszczyk-Kolczyńska, 2019) oraz podnosić ryzyko rozwoju pewnych niekontrolowanych zachowań w przyszłości. Im dłużej dziecko pochyla się nad ekranem urządzenia, tym mniej ma czasu na podjęcie innych ciekawych zajęć, np. w formie aktywności ruchowej.

Internet to kopalnia wiedzy na rozmaite tematy, np. o zdrowiu, przyrodzie czy o technice. Mądrze i dobrze wykorzystany jest źródłem wielu cennych informacji, nawet o zagrożeniach płynących ze strony mediów.

Niektóre filmy edukacyjne w sieci pozytywnie wpływają na postawy dzieci, ich sposób postępowania, uczą zwrotów grzecznościowych, życzliwości, pomagają pokonać aspołeczność i rozwijają społeczne postawy. Poszczególne gry komputerowe posiadają terapeutyczne walory, wymagają podejmowania kreatywnych decyzji, większej sprawności ruchowej i wzrokowej, koncentracji, rozwijają logiczne myślenie, z wielokrotnością pozytywnie własną wartość oraz uaktywniają wyobraźnię (Więczkowska, 2012). Ponadto dostarczają ciekawej rozrywki, łagodzą na chwilę różnorodny stres, napięcia oraz umożliwiają anonimowy kontakt osób trochę nieśmiałych z rówieśnikami czy innymi osobami.

Dłuższa zabawa urządzeniem cyfrowym nie zawsze rozwija dziecięcy intelekt, stwarza problemy wychowawcze i wywołuje niebagatelne anomalie rozwojowe, np.:

- utratę kontaktów społeczno-emocjonalnych, brak przyjaciół, izolację,
- agresję i obojętność na cudzą krzywdę,
- problemy z czytaniem, zaniedbywanie obowiązków,
- niepełny rozwój funkcji mózgu, mniejszą inteligencję, wyobraźnię,
- wady postawy, problemy ze snem, ze wzrokiem,
- obniżenie odporności i kondycji organizmu, otyłość,
- zanik kontaktów rodzinnych, zawieranie znajomości z przypadkowymi osobami dorosłymi w sieci,
- trudności z koncentracją uwagi i pamięcią,
- brak zainteresowań (Cent, 2006), nękanie w internecie.

Łatwo można zaobserwować niepokojące zmiany w zachowaniu oraz symptomy zdominowania internetem u jednostek nadmiernie z niego korzystających. Gdy są offline, stają się agresywne, zniecierpliwione, maleje ich wydolność fizyczna. Często popadają w konflikty z rodzicami, kłamią, nie podając

rzeczywistego czasu surfowania w sieci wirtualnej. Niepowodzeniem kończą się często również próby wprowadzania jakichkolwiek ograniczeń i zasad korzystania z mediów IT (Woronowicz, 2009) ze strony rodziców czy opiekunów.

Proces leczenia widocznego uzależnienia od internetu, wymaga dłuższego czasu oraz wielu spotkań terapeutycznych ze specjalistami. Ważną rolę pełnią tutaj również nauczyciele w placówkach oświatowych, lekarze, jak i inni specjaliści (Wąsowicz, Styśko-Kunkowska, 2015).

Śledząc wyniki badań sondażowych można zauważyć, że mniej więcej 70% rodziców potwierdziło stale włączone jakieś media IT przy dziecku, a 54% z nich w wieku do 6 lat korzysta z urządzeń cyfrowych ponad godzinę każdego dnia. Średnio około 75% dzieci w wieku 2 lat i 2 miesięcy używa mobilne aplikacje, a 88% podczas spożywania posiłków, w podróży, gdy nudzą się czy nawet w toalecie. Około 2/3 badanych rodziców stosuje urządzenie mobilne jako wyróżnienie lub gdy dziecko okazuje niezadowolenie. Inne badania naukowe podkreślają niezwykle ważną rolę kreatywnego rodzica czy opiekuna, który czuwa nad aktywnością dziecka w internecie za pomocą narzędzi technologii IT, ponieważ tylko wtedy jego działanie będzie bardziej twórcze, zadowalające i korzystniejsze dla wszechstronnego rozwoju przedszkolaka. Niespełna 70% badanych nauczycieli uważa, że media IT mają znaczne oddziaływanie na uspołecznienie wychowanków (Pawlak, 2021).

Neurobiolodzy oraz inni specjaliści pokazują szokującą różnicę mózgu młodych ludzi, którzy nadmiernie korzystają z cyfrowych aplikacji, a nastolatków zdecydowanie mniej użytkujących IT. W tej pierwszej grupie osób poszczególne miejsca w mózgu nie wykształciły się tak, jak powinny, np. kora czołowa jest zdecydowanie mniejsza. Z kolei odpowiada ona za rozumowanie i wnioskowanie, podejmowanie mądrych wyborów, panowanie nad emocjami w relacjach rówieśniczych, postawy agresywne czy funkcje poznawcze. W grupie 15-letniej młodzieży aż 43% spędza w internecie ponad 3 godziny dziennie, 88% dziewcząt i 74% chłopców używa media cyfrowe dłużej niż godzinę każdego dnia, natomiast tylko co piąty nastolatek spędza czas w sieci licząc mniej niż godzinę (Biskupski, 2022). Amerykańskie Towarzystwo Psychiatryczne w komunikacie sklasyfikowało osoby uzależnione od mediów IT jako jednostki chore i potrzebujące niezwłocznej pomocy tak, jak ludzie uzależnieni od innych substancji psychoaktywnych, np.: alkoholu, narkotyków. Ograniczają oni kontakty z rodziną do całkowitej izolacji z otoczenia, aby skupić się aktywnie na działaniach w sieci internetu, coraz bardziej żyjąc fikcją.

Przeprowadzone w roku 2023 na lokalną skalę powiatu jarosławskiego badania autorki dostarczyły wielu interesujących informacji, których część zebrano w formie tabelarycznej.

Wyniki ankiet prezentowane są w nich z uwzględnieniem podziału respondentów – rodziców i nauczycieli – wg wybranych ich cech osobowych, a mianowicie płci i wykształcenia oraz środowiska pracy oraz stopnia awansu zawodowego.

Tabela 2. Urządzenia IT użytkowane przez dzieci w deklaracjach rodziców

L. odp. Narzędzia	Ogółem		Kobieta		Mężczyzna		Wyższe/ średnie		Zawod./ podstaw.	
	N=60	%	N=36	%	N=24	%	N=56	%	N=4	%
smartfon	54	90	36	100	18	75	50	89	4	100
tablet	50	83	34	94	16	67	48	86	2	50
konsola	16	27	10	28	6	25	15	27	1	25
komputer	12	20	7	19	5	21	10	18	2	50
laptop	53	88	36	100	17	71	52	93	1	25
telefon	40	67	33	92	7	29	36	64	4	100
inne	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Źródło: badania własne.

Dzieci najczęściej otrzymują od rodziców smartfon, laptop oraz tablet do zabawy czy nauki, aby wspomóc rozwijanie umiejętności poznawczych, logicznego myślenia czy kreatywności poprzez korzystanie z różnych aplikacji i gier, odpowiednio dostosowanych do ich wieku oraz indywidualnych potrzeb. Wczesniejsze przewidywania, że rodzice bez względu na płeć i poziom wykształcenia, z różnych powodów udostępniają swoim małym pociechom nowoczesne media elektroniczne w wolnym czasie, zostały w pełni potwierdzone. Czasami rodzice uważają, że udostępniając dzieciom ciekawe narzędzia mediów IT zdobędą wcześniej i szybciej wiedzę, odkryją nowe rzeczy oraz rozwiną swoje zainteresowania.

To, jak często rodzice kontrolują aktywność dzieci na forach społecznościowych, ilustrują wyniki zamieszczone w kolejnej tabeli.

Tabela 3. Częstotliwość kontroli aktywności na forach społecznościowych

L. odp. Częstotliwość	Ogółem		Kobieta		Mężczyzna		Wyższe/ średnie		Zawod./ podstaw.	
	N=60	%	N=36	%	N=24	%	N=56	%	N=4	%
codziennie	28	47	28	78	0	0	28	50	0	0
kilka x dzien.	12	20	8	22	4	17	12	21	0	0
co kilka dni	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
raz w tygodniu	2	3	0	0	2	8	2	4	0	0
raz w m-cu	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
trudno ocenić	18	30	0	0	18	75	14	25	4	100
Ogółem	60	100	36	100	24	100	56	100	4	100

Źródło: badania własne.

Uzyskane dane wskazują, że połowa badanych rodziców z wyższym i średnim wykształceniem codziennie nadzoruje pracę dziecka w internecie, ¼ rodziców trudno było to dokładniej ocenić. Tymczasem mniej niż ¼ rodziców częściej niż raz dziennie towarzyszy dziecku podczas jego aktywności na forach społecznościowych mając pod kontrolą to, w co dziecko wchodziło, co oglądało itp. Tylko dwóch rodziców zaznaczyło odpowiedź, że raz w tygodniu dokonuje oceny i sprawdzenia aktywności swoich pociech. Nieco gorzej wygląda sytuacja w przypadku rodziców z wykształceniem zawodowym czy podstawowym, ponieważ nikt z nich nie potrafił ocenić badanego problemu i trudno było im go zweryfikować. Z badań wynika, że rodzice lepiej wykształceni częściej i dokładniej monitorują różnorodną aktywność swoich dzieci, poświęcając im więcej czasu, udostępniając pewne strony oraz wybrane aplikacje o tematyce edukacyjnej.

Wyniki badań w kolejnej tabeli dotyczą kontrolowania aktywności dziecka w wieku przedszkolnym na forach społecznościowych.

Tabela 4. Rodzaje kontroli aktywności dziecka na forach społecznościowych

L. odp. Rodzaje	Ogółem		Kobieta		Mężczyzna		Wyższe/ średnie		Zawod./ podstaw.	
	N=60	%	N=36	%	N=24	%	N=56	%	N=4	%
aplikacje	24	40	20	55	4	17	24	43	0	0
przeglądarka	48	80	36	100	12	50	46	82	2	50
filtry Internet.	36	60	30	83	6	25	36	64	0	0
programy szpiegow.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
rozmowa	36	60	30	83	6	25	36	64	0	0
brak kontroli	12	20	4	11	8	33	8	14	4	100
rzadka kontrola	2	3	0	0	2	8	0	0	2	50
inne	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Źródło: badania własne.

Badania potwierdzają różnorodne formy kontroli, z których korzystają rodzice. Badane osoby odpowiedziały, że najczęściej stosują sprawdzanie historii przeglądanych stron, internetowe filtry rodzicielskie czy rozmowę z dzieckiem. Najczęściej korzystali ze specjalnych programów do szpiegowania dziecka i sporadycznych sprawdzianów tego, co w danej chwili przeglądało ich dziecko. Kobiety najczęściej wypowiadały się, że przeglądają historię wejść dziecka na różne strony internetowe, mają zainstalowane internetowe filtry rodzicielskie oraz prowadzą rozmowy na tematy związane z użytkowaniem mediów IT. Kilka kobiet wykazało na brak kontroli. Najwięcej mężczyzn korzystało z przeglądarki historii aktywności dziecka, a w ogóle ze specjalnych programów szpiegow- skich oraz wskazało, że rzadko mieli czas na sprawdzanie przebiegu surfowania malucha w sieci. Podobne dane były w przypadku rodziców lepiej wykształ- conych. Tylko kilkanaście procent rodziców nie kontroluje swoich dzieci zapa- trzonych w tablet czy smartfon. Natomiast rodzice z niższym wykształceniem rzadko kontrolują aktywność dziecka w nowoczesnych mediach.

Informacje o urządzeniach IT, z jakich nauczyciele korzystają podczas zajęć dydaktyczno-wychowawczych z dziećmi, zostały ujęte w tabeli nr 5.

Tabela 5. Media IT wykorzystywane w pracy z dziećmi

L. odp. Media	Ogółem		Miasto		Wieś		N-l począt- kuj.		Mian./dy- plom.	
	N=60	%	N=12	%	N=48	%	N=24	%	N=36	%
tablet	12	20	10	83	2	4	10	42	2	5
laptop	30	50	12	100	18	37	22	92	8	22
tablica interak.	24	40	12	100	12	25	12	50	12	33
rzutnik do lapt.	38	63	11	92	27	56	24	100	14	39
komputer	50	83	12	100	38	79	23	96	27	75
telefon z aplik.	18	30	12	100	6	12	12	50	6	17
kody QR	40	67	12	100	28	58	24	100	16	44
inne	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Źródło: badania własne.

Z wypowiedzi nauczycieli wynika, że najczęściej stosują w edukacji dzieci komputer, kody QR oraz rzutnik podłączony do laptopa. Najmniej wykorzystują natomiast tablet. Nauczyciele pracujący w mieście wykorzystują wiele rodzajów urządzeń, a szczególnie laptop, tablicę interaktywną, komputer, telefon z ciekawymi aplikacjami edukacyjnymi i kod QR. Niewiele rzadziej deklarowali także rzutnik do laptopa i tablet. Nieco inaczej wygląda praca nauczyciela w przedszkolu na wsi. U nich również dominował komputer oraz stosowane kody QR. Najrzadziej jednak sięgali po tablet, telefon z aplikacjami czy tablicę interaktywną. To dowodzi, że przedszkola na wsi są słabiej wyposażone w nowoczesne pomoce cyfrowe.

Za pomocą kwestionariusza ankietowego uzyskano również informacje na temat długości czasu spędzanego przez dziecko w mediach z dostępem do internetu. Wyniki odpowiedzi rodziców przedstawia tabela nr 6.

Tabela 6. Czas korzystania z mediów IT

L. odp. Czas	Ogółem		Kobieta		Mężczyzna		Wyższe/ średnie		Zawod./ podstaw.	
	N=60	%	N=36	%	N=24	%	N=56	%	N=4	%
do 1h dziennie	30	50	30	83	0	0	30	53	0	0
od 1-2 h	18	30	6	17	12	50	18	32	0	0
od 2-4 h	6	10	0	0	6	25	6	11	0	0
powyżej 4 h	2	3	0	0	2	8	2	4	0	0
trudno ocenić	4	7	0	0	4	17	0	0	4	100
nie wiem	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ogółem	60	100	36	100	24	100	56	100	4	100

Źródło: badania własne.

Połowa badanych rodziców udzieliła odpowiedzi, iż jego dziecko spędzało czas wolny w internecie mniej niż godzinę dziennie. Natomiast prawie $\frac{1}{3}$ rodziców przyznało się, że był to czas od 1–2 godzin w ciągu dnia, a kilka osób oszacowało większą ilość czasu w mediach cyfrowych, tj. od 2–4 godzin. Tylko dwoje rodziców podało, że jest to czas powyżej 4 godzin, co jest niezwykle niepokojące. Z kolei kilku rodzicom z niższym wykształceniem trudno było dokładnie ocenić aktywny czas przedszkolaka w mediach IT. Tymczasem rodzice lepiej wykształceni nie mieli większego problemu z dokładnym podaniem ilości czasu surfowania ich pociech w sieci. To nasuwa wnioski, że bardziej interesują się rozwojem dziecka, wiedzą, z czego dziecko korzysta w mediach cyfrowych, choć może nie do końca zdają sobie sprawę z wielu poważnych zagrożeń nadmiernego bycia online od najmłodszych lat.

Nauczycieli zapytano również o główne powody udostępniania dzieciom urządzeń IT. Deklaracje badanych zebrano w tabeli.

Tabela 7. Powody udostępniania urządzeń IT w przedszkolu

L. odp. Cel	Ogółem		Miasto		Wieś		N-1 początkuj.		Mian./dyplom.	
	N=60	%	N=12	%	N=48	%	N=24	%	N=36	%
filmy edukac.	53	88	12	100	36	75	24	100	29	80
bajki	18	30	8	67	10	21	15	62	3	8
piosenki/wiersze	52	87	12	100	40	83	22	92	30	83
zgadywanki	36	60	10	83	26	54	18	75	18	50
słuchowiska	37	62	12	100	25	52	20	83	17	47
zabawy tanecz.	40	67	11	92	29	60	23	96	17	47
gry matemat.	15	30	10	83	5	10	10	42	5	14
inne	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Źródło: badania własne.

Z wyników badań wynika, że najczęściej nauczycieli wykorzystuje IT do oglądania z dziećmi filmów edukacyjnych zgodnie z tematem dnia czy tygodnia oraz do utrwalania tekstów piosenek i wierszy, a także do zabaw tanecznych, prezentacji słuchowisk i zgadywanek. Najmniejszym zainteresowaniem cieszą się wśród nauczycieli gry matematyczne oraz bajki.

Kolejna tabela nr 8 ukazuje różnorodność programów, którymi są zainteresowane na tyle dzieci, że poświęcają na to swój wolny czas w tygodniu czy w weekend. Według rodziców, dzieci najczęściej interesują się i poświęcają każdą wolniejszą chwilę na oglądanie ciekawych bajek, śledząc losy jakiegoś bohatera oraz na różne filmy edukacyjne. Trochę mniej czasu na słuchanie i naukę rytmicznych piosenek czy na gry. Natomiast rzadko śledzą różne atrakcje medialne w internecie w języku obcym, np. w angielskim.

Tabela 8. Programy oglądane przez dziecko w mediach IT

L. odp. Programy	Ogółem		Kobieta		Mężczyzna		Wyższe/ średnie		Zawod./ podstaw.	
	N=60	%	N=36	%	N=24	%	N=56	%	N=4	%
bajki	51	85	36	100	15	62	51	91	0	0
filmy edukac.	42	70	34	94	8	33	42	75	0	0
gry	32	53	28	78	4	17	28	50	4	100
piosenki	41	68	35	97	6	25	40	71	1	25
j. oby	24	40	24	67	0	0	24	43	0	0
inne	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Źródło: badania własne.

Dzisiaj już powszechnie wiadomo, że bardzo ważne dla prawidłowego rozwoju dziecka w wieku przedszkolnym jest ograniczanie mu nadmiernego korzystania z dobrodziejstw nowoczesnych mediów cyfrowych. Niezwykle istotne jest to, co rodzic włącza dziecku w wolnej chwili, jakie programy ogląda w mediach IT oraz ile czasu na to poświęca. Wszyscy nauczyciele pracujący w mieście podzielili to stanowisko, a tylko kilkunastu nauczycieli na wsi częściowo zgodziło się z tą opinią. Wyniki badań potwierdziły wysoki poziom świadomości zagrożeń ze strony urządzeń IT dla dzieci zarówno u ich rodziców, jak i nauczycieli. Ilustrują to kolejne tabele.

Tabela 9. Zagrożenia dzieci ze strony IT wg rodziców

L. odp. Zagrożenia	Ogółem		Kobieta		Mężczyzna		Wyższe/ średnie		Zawod./ podstaw.	
	N=60	%	N=36	%	N=24	%	N=56	%	N=4	%
uzależnienie	54	90	35	97	19	79	52	93	2	50
hakerstwo	12	20	8	22	4	17	8	14	4	100
kradzież danych	33	55	28	78	5	21	30	53	3	75
oszustwa	38	63	15	42	23	96	36	64	2	50
wyłudzenia	40	67	28	78	12	50	37	66	3	75
naruszenie prywatności	28	47	23	64	5	21	25	44	3	75
pedofilia	46	77	35	97	11	46	42	75	4	100
złe treści	57	95	36	100	21	87	54	96	3	75
inne	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Źródło: badania własne.

Istnieje wiele zagrożeń płynących z użytkowania mediów cyfrowych. Badani rodzice najczęściej zwracali uwagę na nieodpowiednie treści, na które może przez przypadek trafić dziecko, na uzależnienie od mediów elektronicznych, na pedofilię, natomiast najmniej na hackerstwo. Dla ponad $\frac{3}{4}$ matek zagrożeniem była również kradzież danych i wyłudzenia, podobnie jak i dla mężczyzn. Z odpowiedzi rodziców można zauważyć, że orientują się i znają istniejące zagrożenia ze strony IT. Ważne jest jednak, aby iść o krok dalej, ponieważ nie wystarczy sama ich znajomość bez konkretnych czynów. Rodzice powinni zatem podejmować odpowiednie środki ostrożności, takie jak ustawianie ograniczeń czasowych, monitorowanie aktywności online dziecka czy rozmowa na temat bezpiecznego korzystania z IT.

Poniższa tabela 10 przedstawia zagrożenia dzieci ze strony IT wg opinii nauczycieli.

Tabela 10. Zagrożenia dzieci ze strony IT wg nauczycieli

L. odp. Zagrożenia	Ogółem		Miasto		Wieś		N-l począt- kuj.		Mian./dy- plom.	
	N=60	%	N=12	%	N=48	%	N=24	%	N=36	%
uzależnienie	54	90	12	100	42	87	20	83	34	94
hackerstwo	18	30	10	83	8	17	11	46	7	19
kradzież danych	30	50	10	83	20	42	15	62	15	42
oszustwa	36	60	12	100	24	50	17	71	19	53
wyłudzenia	28	47	10	83	18	37	12	50	16	44
naruszenie pry- watności	30	50	12	100	18	37	14	58	16	44
pedofilia	42	70	12	100	30	62	18	75	24	67
złe treści	54	90	12	100	42	87	24	100	30	83
inne	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Źródło: badania własne.

Nauczyciele zdecydowanie wskazali na uzależnienia od urządzeń IT oraz nieodpowiednie treści, jakie umożliwia internet, a prawie $\frac{3}{4}$ na pedofilię w sieci. Dla wszystkich nauczycieli z miasta największym zagrożeniem było jednak uzależnienie od mediów cyfrowych, różnego rodzaju oszustwa, naruszenie prywatności, pedofilia oraz złe treści. Natomiast ponad $\frac{3}{4}$ nauczycieli pracujących na wsi upatrywali zagrożenia ze strony mediów IT w uzależnieniu i w złych treściach, a najmniejsze w hackerstwie. Tym bardziej nauczyciele widząc tak wiele zagrożeń IT powinni również uwrażliwiać swoich uczniów na temat bezpiecznego korzystania online.

Korzystanie z mediów IT wywołuje określone emocje. Psycholodzy alarmują, że może doprowadzić dziecko uzależnione od nich do takich niekontrolowanych reakcji jak agresja, izolacja od bliskich czy brak zainteresowań realnym otoczeniem, co przedstawia kolejna tabela poniżej.

Tabela 11. Niekontrolowane reakcje dzieci pod wpływem IT

L. odp. Reakcje	Ogółem		Kobieta		Mężczyzna		Wyższe/ średnie		Zawod./ podstaw.	
	N=60	%	N=36	%	N=24	%	N=56	%	N=4	%
bunt i agresja	54	90	35	97	19	79	52	93	2	50
izolacja	48	80	36	100	12	50	48	86	0	0
zaburzenia snu	33	55	28	78	5	21	30	53	3	75
uzależnienie-gry	42	70	34	94	8	33	40	71	2	50
problemy intelek.	55	92	36	100	19	79	55	98	0	0
złe zachowania	53	95	35	97	18	75	50	89	3	75
brak zainteresow.	46	77	35	97	11	46	42	75	4	100
złe przedszkole	28	47	28	78	0	0	27	48	1	25
inne	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Źródło: badania własne.

Wyniki ankiety rodziców zebrane w tabeli 11 nie są optymistyczne. Większość dorosłych zauważyło występowanie niekontrolowanych reakcji u dziecka z powodu nadmiernego korzystania z mediów IT w złym zachowaniu, w problemach z pamięcią, z koncentracją oraz w buncie czy w agresji. Ponad $\frac{3}{4}$ rodziców dostrzegło u dziecka izolację od rodziny i grupy rówieśniczej, brak innych zainteresowań niż smartfon, takich jak sport, muzyka, zajęcia artystyczne itp., uzależnienie od gier czy zaburzenia snu. Mniej niż połowa rodziców odpowiedziała, że dziecko nie chce nawet chodzić do przedszkola, ponieważ tam jest nudno i nie ma możliwości korzystania oraz przesiadywania w mediach cyfrowych, w tych aplikacjach, w których dziecko spędza dużo czasu w domu.

Tabela 12. Niekontrolowane reakcje z nadmiernego korzystania z mediów IT

L. odp. Reakcje	Ogółem		Miasto		Wieś		N-I począt- kuj.		Mian./dy- plom.	
	N=60	%	N=12	%	N=48	%	N=24	%	N=36	%
bunt i agresja	60	100	12	100	48	100	24	100	36	100
izolacja	42	70	12	100	30	62	22	92	20	55
zaburzenia snu	36	60	10	83	26	54	20	83	16	44
problemy intelek.	52	87	12	100	40	83	20	83	32	89
brak zainteresow.	39	65	10	83	29	60	18	75	21	58
lęki/rozdrażnien.	52	87	11	92	41	85	21	87	31	86
mowa	55	92	12	100	43	90	22	92	33	92
uzależnienie-gry	51	85	10	83	41	85	22	92	29	80
niska aktywność	42	70	12	100	30	62	21	87	21	58
inne	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Źródło: badania własne.

Uzyskane dane procentowe ujęte w tabeli 12 wskazują, że wszyscy nauczyciele dostrzegali bunt i agresję jako występowanie niekontrolowanych reakcji nadmiernego korzystania z mediów IT oraz trudności językowe we właściwym budowaniu zdań czy w wypowiedaniu przez dziecko swoich myśli, emocji. Następnie zostały uwzględnione problemy intelektualne, różnego rodzaju lęki, rozdrażnienie, uzależnienie od gier oraz izolacja od bliskich i obniżona aktywność na zajęciach. To wszystko sprawia, że dzieci mogą mieć problemy w relacjach społecznych, trudności w nawiązywaniu i utrzymywaniu prawdziwych kontaktów nie tylko z rówieśnikami, ale również z innymi ludźmi, ponieważ większość ich interakcji odbywa się online. Mogą pojawić się zatem komplikacje w rozwijaniu empatii oraz umiejętności społecznych. Aby zapobiec pojawieniu się różnych niekontrolowanych reakcji z nadmiernego korzystania z mediów IT, rodzice powinni wprowadzić odpowiednie zasady i ograniczenia dotyczące czasu spędzanego online.

Tabela 13. Emocje podczas korzystania z mediów IT

L. odp. Emocje	Ogółem		Kobieta		Mężczyzna		Wyższe/ średnie		Zawod./ podstaw.	
	N=60	%	N=36	%	N=24	%	N=56	%	N=4	%
zaciekawienie	54	90	35	97	19	79	52	93	2	50
skupienie	48	80	36	100	12	50	48	86	0	0
zainteresowanie	33	55	28	78	5	21	30	53	3	75
wzrost aktywności	2	3	2	5	0	0	2	4	0	0
znudzenie	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
radość i zadow.	53	95	35	97	18	75	50	89	3	75
nieobecność	46	77	35	97	11	46	42	75	4	100
inne	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Źródło: badania własne.

Przedstawione dane liczbowe wskazują, że rodzice zauważyli silne emocje, jakie towarzyszą dzieciom podczas bycia online, a szczególnie radość i zadowolenie, zaciekawienie tym, co oglądają czy słuchają, skupienie, przejście do świata wirtualnego oraz nieobecność. Nie występowało natomiast znudzenie oraz zwiększona aktywność. Jak widać z powyższej analizy, takie same emocje towarzyszyły zawsze dzieciom podczas korzystania z mediów technologicznych, niezależnie od wieku czy płci.

Tabela 14. Emocje podczas korzystania z mediów IT

L. odp. Emocje	Ogółem		Miasto		Wieś		N-I początkuj.		Mian./dyplom.	
	N=60	%	N=12	%	N=48	%	N=24	%	N=36	%
zaciekawienie	54	90	12	100	42	87	22	92	32	89
skupienie	48	80	11	92	37	77	18	75	30	83
zainteresowanie	41	68	12	100	29	60	20	83	21	58
wzrost aktywności	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
znudzenie	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
radość i zadow.	53	88	12	100	41	68	24	100	29	80
nieobecność	46	77	11	92	35	73	22	92	24	67
inne	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Źródło: badania własne.

Tabela nr 14 przedstawiła emocje, jakie towarzyszą dziecku podczas bycia online w ocenie nauczycieli. Najczęściej było to zaciekawienie, radość i zadowolenie. Ponad $\frac{3}{4}$ nauczycieli dodało jeszcze skupienie, nieobecność oraz ogromne zainteresowanie mediami IT. Według badanych nauczycieli bez względu na miejsce pracy oraz stopień awansu zawodowego, znużenie i wzrost aktywności były emocjami, które nie występują podczas surfowania w mediach cyfrowych. Jak widać mały, kolorowy ekran smartfona z możliwością oglądania wszystkiego oraz nawiązywania wszelkich kontaktów bardzo przyciąga i wciąga nie tylko dzieci.

Niewłaściwe użytkowanie IT powoduje rozmaite negatywne skutki, o czym już doskonale – jak potwierdzają wyniki badań – wiedzą polscy rodzice i nauczyciele znający ten problem od kilku co najmniej lat. Jednak właściwe wykorzystywanie coraz doskonalszych urządzeń stwarza wszystkim wiele rozmaitych możliwości wszechstronnego rozwoju.

Tabela 15. Pedagogiczne walory IT w edukacji dzieci

L. odp. Pedag. walory	Ogółem		Kobieta		Mężczyzna		Wyższe/ średnie		Zawod./ podstaw.	
	N=60	%	N=36	%	N=24	%	N=56	%	N=4	%
atrakcyjne zaj.	54	90	32	89	20	83	50	89	1	25
motywacja	18	30	15	42	3	12	18	32	0	0
teoria+praktyka	48	80	30	83	18	75	46	82	2	50
koncentracja	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
nauka+zabawa	54	90	35	97	19	79	50	89	4	100
nowe informac.	42	70	31	86	11	46	40	71	2	50
wyobrażenia	36	60	29	80	7	29	36	64	0	0
funkcje pozn.	35	58	35	97	0	0	35	62	0	0
inne	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Źródło: badania własne.

Badane kobiety najczęściej widziały pedagogiczne walory we wspieraniu rozwoju funkcji poznawczych dziecka, tj. w logicznym myśleniu, w szybkim kojarzeniu czy w spostrzegawczości, w uczeniu się nowych treści poprzez zabawę, w atrakcyjniejszych zajęciach oraz w dostarczaniu nowych informacji na wiele tematów. Natomiast ponad $\frac{3}{4}$ mężczyzn uważało, że media IT przyczyniają się do atrakcyjniejszych zajęć, uczą poznawania siebie oraz świata poprzez zabawę. Badania pokazały, że istnieje wiele pozytywnych wzmocnień poprzez działanie za pomocą technologii IT w edukacji dzieci i młodzieży. Ważne jest, aby nauczyciele korzystając z dostępnych im urządzeń IT podczas zajęć,

zapewniali równowagę i posługiwali się dodatkowo innymi formami nauki i rozwoju. Reasumując, rodzice dostrzegali jednak, że atrakcyjność zajęć, łączenie nauki z zabawą oraz teorii z praktyką to największe pedagogiczne walory mediów IT w edukacji najmłodszych dzieci.

Tabela 16. Pedagogiczne walory IT w edukacji dzieci wg nauczycieli

L. odp. Pedag. walory	Ogółem		Miasto		Wieś		N-l począt- kuj.		Mian./dy- plom.	
	N=60	%	N=12	%	N=48	%	N=24	%	N=36	%
atrakcyjne zaj.	56	93	12	100	44	92	24	100	32	89
motywacja	24	40	10	83	14	29	20	83	4	11
teoria+praktyka	30	50	12	100	18	37	20	83	10	28
koncentracja	12	20	10	83	2	4	8	33	4	11
nauka+zabawa	36	60	12	100	24	50	24	100	12	33
nowe informac.	42	70	12	100	30	62	24	100	18	50
wyobraźnia	18	30	12	100	6	12	15	62	3	83
funkcje pozn.	12	20	10	83	2	4	10	42	2	5
inne	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Źródło: badania własne.

Prawie wszyscy nauczyciele zgodnie podkreślili, że dzięki stosowanym mediom IT w przedszkolu o wiele bardziej atrakcyjniejsze są prowadzone przez nich zajęcia, a prawie $\frac{3}{4}$ z nich wykorzystywała te media jako źródło nowych informacji do pogłębiania wiedzy z wybranych tematów. Natomiast nauczyciele pracujący w mieście wskazali ponadto jeszcze umożliwienie łączenia teorii z działaniem, nauki poprzez zabawę oraz wspomaganie rozwoju wyobraźni. Według nich najmniej korzyści widzieli w koncentracji i w rozwoju różnych funkcji poznawczych poprzez nowoczesne media.

Wyniki badań potwierdziły, że nauczyciele i rodzice mają odpowiedni stan wiedzy na temat mediów IT oraz znają wyzwania wychowawcze wobec pokolenia i generatów.

We właściwym zrozumieniu aktualnego problemu uzależnienia dzieci i młodzieży od mediów IT, mogą pomóc prowadzone na szeroką skalę kampanie społeczne. Ich celem jest wpływanie na świadomość, postawy i zachowania społeczne rodziców poprzez różne fakty, media społecznościowe czy plakaty, aby zniwelować ryzyko niekontrolowanego i nadmiernego korzystania z sieci.

7 lutego 2023 r. odbyła się po raz kolejny kampania społeczna pod hasłem Dzień Bezpiecznego Internetu i trwała ponad miesiąc. Młodzież szukając adrenaliny i wrażeń, potrafi wiele godzin surfować w internecie,

dlatego warto ukazywać w kampaniach, np.: muzykę czy sport jako pewną dla nich alternatywę. Trafnym pomysłem mogą być zaproszeni znani wokaliści czy sportowcy jako honorowi reprezentanci kampanii, którzy na co dzień posługują się mediami IT, ale mimo wszystko czerpią radość z realizacji swoich pasji oraz mają czas na spotkania z bliskimi. Mogą być autentycznym świadectwem oraz pociągać wielu młodych (Lusińska, 2016). Misją kampanii społecznych jest zachęcenie i zmotywowanie do szukania interesujących możliwości poza światem wirtualnym, łączenie tych dwóch przestrzeni w twórczy i konstruktywny sposób, aby ocalić i uchronić dorastające pokolenie igenersów przed zgubnym uzależnieniem IT.

Rysunek 1. Plakat reklamowy Dzień Bezpiecznego Internetu

Źródło: https://www.saferinternet.pl/aktualnosci/przylacz-sie-do-obchodoacutew-dnia-bezpiecznego-internetu-2023_166.html (dostęp: 17.04.2023).

Włączenie przybyłych dzieci z Ukrainy do polskich szkół to nie tylko lepsza edukacja i integracja społeczna, nowe kontakty z rówieśnikami, wzajemne ubogacenie językowe i kulturowe, tolerancja czy podjęcie w przyszłości studiów lub znalezienie pracy w naszym kraju. To niestety również istniejące wszechobecne uzależnienie od internetu. Występuje nie tylko wśród polskich dzieci, ale na całym świecie i może dotyczyć także dzieci z Ukrainy. Ich adaptacja do naszych szkół ma pozytywny, jak i negatywny wpływ na stosunek do IT. Aspekt dostępu do edukacji z wykorzystaniem lepszej infrastruktury internetowej i technologicznej poprzez różne narzędzia cyfrowe, może wspomagać ich naukę. Jednakże, częstszy ich dostęp do mediów IT, może dodatkowo zwiększyć ryzyko nadużywania go i uzależnienia od niego także dzieci z Ukrainy. Dlatego tak ważne jest, aby rodzice i nauczyciele kontrolowali i monitorowali czas spędzany przez dzieci w sieci oraz edukowali je na temat higieny cyfrowej czyli zdrowego korzystania z mediów IT.

Szkoły powinny wprowadzać programy edukacyjne, które uczą dzieci o wielu zagrożeniach związanych z internetem oraz wskazywać sposoby, jak chronić się przed nimi. Dzieci mogą uczyć się o zagrożeniach związanych z internetem, takich jak cyberprzemoc, oszustwa internetowe czy nieodpowiednie treści. To może pomóc im w rozwinięciu umiejętności ochrony swojej prywatności, bezpiecznego korzystania z mediów cyfrowych, w rozwinięciu świadomości mądrego korzystania z IT w sposób odpowiedzialny i bezpieczny. Ważne jest, aby rodzice, nauczyciele oraz szkoły współpracowali w celu zapewnienia odpowiedniej edukacji na temat bezpieczeństwa online i monitorowania czasu spędzanego przez dzieci w sieci internetowej.

References

- Biskupski, Z. (2022). *Media społecznościowe wywołują depresję? Zdumiewające wyniki badań naukowców. Co robić, by smartfon nie pogłębiał problemów?* <https://strefa-biznesu.pl/media-spolesnosciove-wywoleja-depresje-zdumiewajace-wyniki-badan-naukowcow-co-robic-by-smartfon-nie-poglebial-problemow-8122022/ar/c3-16996077> (dostęp: 02.02.2023).
- Cent, J. (2006). Nowe media a dzieci – dylemat rodziców? W: M. Bogunia-Borowska (red.), *Dziecko w świecie mediów i konsumpcji* (ss. 87–93). Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Gruszczyk-Kolczyńska, E. (2019). Tabletowe dzieci. Dlaczego udostępnianie tabletów małym dzieciom przynosi więcej zła niż korzyści. Jakie z tego wynikają wnioski pedagogiczne. W: E. Gruszczyk-Kolczyńska (red.), *Wspomaganie rozwoju i wychowywanie małych dzieci. Podręcznik dla rodziców, opiekunów w żłobkach i nauczycieli w przedszkolach* (ss. 97–105). Centrum Edukacyjne Bliżej Przedszkola.
- Lusińska, A. (2016). Social media a kampanie społeczne. „Facebook to nie życie” jako przykład kampanii społecznej o i na facebooku. *Zarządzanie Mediami*, 4(4), 247–249.
- Nowicka-Franczak, M. (2020). Pokolenie ze spuszczoną głową. *Wiedza i Życie*, 7(1027), 66–69.
- Pawlak, M. (2021). Raport Rzecznika Praw Dziecka. Ogólnopolskie badanie jakości życia dzieci i młodzieży w Polsce. Korzystanie z mediów społecznościowych i Internetu. *Biuro Rzecznika Praw Dziecka*, 19–23.
- Polskie Centrum Programu Safer Internet. (2023). *Przyłącz się do obchodów Dnia Bezpiecznego Internetu 2023!* https://www.saferinternet.pl/aktualnosci/przyłącz-sie-do-obchodoacutew-dnia-bezpiecznego-internetu-2023_166.html (dostęp: 17.04.2023).
- Sikorska, I. (2010). *Rozwój dziecka w przedszkolu. Stymulujące wartości wybranych systemów edukacyjnych*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Wąsowicz, G., Styśko-Kunkowska, M. (red.) (2015). *Młodzież w Internecie. Zagrożenie uzależnieniem. Podręcznik do kwestionariusza MAWI*. Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR.

Więczkowska, M. (2012). *Co wciąga twoje dziecko?* Wydawnictwo M.

Woronowicz, B. T. (2009). *Uzależnienia. Geneza, terapia, powrót do zdrowia*. Wydawnictwo Edukacyjne PARPAMEDIA.